

NÜKLEER SİYASA, CAYDIRICILIK, TÜRKİYE'NİN KONUM VE TERCİHLERİ

Fatih Ceylan | Emekli Büyükelçi, Eski NATO Daimi Temsilcisi

NÜKLEER SİYASA, CAYDIRICILIK, TÜRKİYE’NİN KONUM VE TERCİHLERİ

Fatih Ceylan | Emekli Büyükelçi, Eski NATO Daimi Temsilcisi

I. GİRİŞ

Son günlerde Türkiye'nin nükleer silah geliştirmesi meselesi yine gündeme gelmiştir. Cumhurbaşkanı Sayın Erdoğan'ın 4 Eylül 2019 tarihinde Sivas'ta yaptığı bir konuşmada, nükleer silah sahibi güçlerin tutumlarına ve özellikle İsrail'in sahip olduğu nükleer silahlara atıfla Türkiye'nin de nükleer silah edinmesi gereğine işaret etmesi ve "biz şu anda çalışmamızı yürütüyoruz" yönünde bir ifade kullanması, bu ifadeyi BM 74. Genel Kurul Toplantısı vesilesiyle 24 Eylül 2019 tarihinde daha da takviye edecek yönde nükleer silahlar için "ya herkes için yasak ya da herkes için serbest olmalıdır" tezini ortaya atması bu konuda esasen zaman zaman geçmişte de çalkantıya yol açmış olan bu meseleyi yeniden alevlendirmiştir.

Aslında Sayın Cumhurbaşkanı bu hususu ilk defa 2019 yı-

linda gündeme getirmemiştir. Kısa bir arşiv araştırması yapıldığında Sayın Cumhurbaşkanının sözkonusu gözlemini çeşitli yıllarda paylaştığı görülmektedir. Buna mukabil, bölgenin barut fıçısına döndüğü, Türkiye'nin genel olarak Batıyla, özellikle de ABD ile ilişkilerinin gerildiği bir aşamada nükleer silah edinme meselesine ilk kez ima etmenin ötesine giden bir tarzda değinmesi ister istemez bu meselenin çeşitli çevrelerce ele alınıp tartışılmasına zemin oluşturmuştur.

Bu makalede nükleer silahlara dayalı siyasa, bu silahları da kapsayan caydırıcılık, ülkemizin NATO üyesi olduğundan bu yana nükleer alandaki konum ve tercihleri kısaca ele alınacak ve geleceğe dair birtakım öngörülere yer verilecektir.

II. NÜKLEER YETENEKLER VE NPT REJİMİ

Bu bağlamda en başta ifade edilmesi gerekli olan husus makede, sivil nükleer güç ile askeri alandaki nükleer imkan ve kabiliyetler, aralarında bağlar bulunsa da, birbirlerinden mümkün merteye bağımsız yönde ele alınacaktır.

Sivil alanda nükleer teknoloji birikimi ve tecrübesi nispeten kısıtlı olan ve nükleer yakıt döngüsüne sahip bulunmayan bir ülkenin, bilinen anlamda modern nükleer silah geliştirmesi mümkün değildir. Nükleer yakıt döngüsünden kasıt özetle, uranyumun zenginleştirilmesi ve kullanılmış uranyumdan nükleer silah yapımında kullanılan plütonyum maddesinin ayrıştırılması kabiliyet ve kapasitesine sahip olmaktır. Bunlara sahip olup, imzaladıkları uluslararası antlaşma, anlaşma ve sözleşmeler ile mensup buldukları düzenlemelere dayalı olarak nükleer silah geliştirmekten imtina eden, dünya siyasetinde söz sahibi ülkeler bulunmaktadır. Dolayısıyla, nükleer silah yapma bilgi ve kapasitesine sahip olmak (nuclear latency) ile nükleer silah sahibi olmayı birbirine karıştırmamak gerekir. Bu vesileyle, nükleer yakıt döngüsü inceliklerine vakıf olan, bu alandaki teknolojiyi özümsemiş, ancak nükleer silah sahibi olmaktan imtina eden ülkelerin, gerektiğinde nükleer silah imalatı yapmanın eşiğinde olmaları kendi caydırıcılıklarına, gelişmiş ekonomilerinden kaynaklı yumuşak güçlerinin de katkısıyla bizatihi destek sağlayan önemli bir unsurdur.

1957 yılından beri Uluslararası Atom Enerjisi Ajansının (IAEA) üyesi olan, nükleer silahların yayılmasının önlenmesine dair NPT rejiminin 1969 yılından bu yana tutarlı ve ısrarlı savunuculuğunu yapan, nükleer silahlardan arındırılmış bölgeler ihdas olunmasını teşvik eden, kitle imha silahlarının yayılmasının engellenmesine ilişkin hemen her tür anlaşma, sözleşme ve düzenleme içinde yer alan Türkiye'nin, nü-

kleer silah sahibi ülkeler ile sahip olmayan ülkeler arasında NPT'nin kurmuş olduğu hassas dengeye adeta meydan okuyan bir çizgiye sürüklenmesi ve bunun en üst düzeyde dile getirilmesi hiç şüphesiz gerek içeride gerek dışarıda yeni tartışmaları körükleyecek bir mahiyet arz etmektedir.

Yıllardır tarafı olduğumuz ve savunduğumuz NPT rejiminin, gelinen mevcut durumda birtakım yetersizliklerini ortaya koyarak bunun daha sıkı hale getirilmesi, yetersiz kaldığı yönlerinin ıslah edilmesi yönünde eleştiri getirmek, gayret göstermek başkadır; rejimin yeterince işlemediği görüşünden yola çıkarak "herkes için nükleer silah" tezini çağrıştıran bir noktaya gelmek ise bambaşkadır. Bu tezin, nükleer silahlanmaya adeta davetiye çıkararak bu alandaki bir yarışın meşru kılınmasını savunmakla eşanlamli olarak algılanmasının önlenmesi gerçekten müşküldür ve ciddi sıkıntılarla dolu bir sürecin başlamasına kapıyı aralamaya adaydır. Nükleer silah yarışının "herkes için barış" getirmeyeceği ise açıktır.

Ortada bir de 1985 yılında NPT'nin tarafı olan, 1994'te bu Antlaşmadan çekilme niyetini açıklayan, 2003 yılında ise NPT'den çekilen Kuzey Kore örneği mevcuttur. Kuzey Kore'nin bu tutumuna karşılık sırasıyla 1960'lı/1970'li yıllardan bu yana nükleer reaktör sahibi bulunan ve nükleer enerjide başka ülkelerde nükleer santral inşa edecek derecede bilgi ve donanımı olan Güney Kore ve Japonya nükleer silah üretme yoluna tevessül etmemiş, gerekirse nükleer silah üretme eşiğinde kalmayı, bunun ötesine gitmemeyi tercih etmişlerdir. Bugün Kuzey Kore ile Güney Kore/Japonya arasındaki gelişmişlik farkını, itibarı ve bu ülkelerin dünya siyasetindeki rollerini kıyasladığımızda ortaya çıkan nesnel manzara herhalde yadsınamayacak denli açıktır.

III. NÜKLEER SİYASA VE CAYDIRICILIĞIN GELİŞMESİ

1945 Ağustos'unda ABD'nin sırasıyla Hiroşima ve Nagazaki'ye atom bombası atmasıyla birlikte güçler dengesinin bileşenleri arasına kitle imha silahlarından biri olan nükleer silahlar da dahil edilmiştir.

1949 yılında kurulan NATO'nun Eisenhower yönetiminin topyekün mukabele doktrinini benimsemesi, bu doktrin kapsamında geliştirilen caydırıcılık denklemine atom bombasının da girmesi üzerine Sovyetler Birliği (SB) de yarışta geri kalmamak amacıyla kendi nükleer silah geliştirme çabalarına

hız vermiş ve ilk nükleer bombasını 1949 Ağustos ayında başarıyla denemiştir.

Bunu takiben 1957 Ekim ayında SB'nin Sputnik1 uydusunu uzaya göndermesi bu kez ABD yönetimini harekete geçirmiş; ABD bunun üzerine 1958 yılında Explorer 1 uydusunu uzaya göndermiştir.

Roket teknolojisinin uzaya erişime imkan sağlayan bir aşamaya ulaşması, ilerleyen yıllarda nükleer silahların kıtalara-

rası fırlatılmasına, dolayısıyla balistik/seyir füzelerinin geliştirilmesine yol açmış; dolayısıyla atom başlıklı füzeler kadar bunları fırlatma vasıtalarının ve bu vasıtaların içerdiği teknolojinin de önemini ortaya çıkarmıştır.

II. Dünya Savaşı ertesinde meydana gelen gelişmelerin dayandığı arka plan çerçevesinde 1949 yılında hayat bulan NATO, ABD'nin topyekün mukabele stratejisini kendi savunma planları içine dahil etmiş, bu planlar dahilinde nükleer planlamaya da yer vermiş ve gerektiğinde uygulanmak üzere nükleer silahların kullanılmasına dair daimi savunma planını benimsemiştir.

Söz konusu planın uygulanması ABD'ye ait nükleer silahların bazı Avrupalı müttefik ülkelerin topraklarına yerleştirilmesini gerekli kılmıştır. Konvansiyonel ABD kuvvetleri ile imkan ve kabiliyetlerinin yanısıra nükleer silahların da Avrupa'ya konuşlandırılmaları bir yandan ABD ile Avrupa arasında kurulan transatlantik bağın nükleer alanda da hayata geçirilmesini sağlamış, diğer yandan genişletilmiş caydırıcılık konseptine fiiliyatta yeni bir halka eklemiştir.

Varşova Paktının NATO'nun Avrupalı müttefiklerine kıyasla üstün konvansiyonel ve nükleer kuvvetlerini dengelemek ve gerçekleştirebilecek olası bir saldırıda nihai caydırıcılığı oluşturmak üzere kısıtlı sayıda da olsa kimi Avrupalı müttefikler ABD'ye ait taktik nükleer silahların 1954 yılından başlamak suretiyle topraklarına konuşlandırılmalarını kabul etmişlerdir. Bu suretle Soğuk Savaşın şiddetlendiği yıllarda ABD ile SB arasında kurulan "dehşet dengesi" yeni bir boyut kazanmış, zamanın iki süper gücü arasındaki nükleer silah yarışı bu kere Avrupalı müttefikleri de doğrudan etkileyecek yönde hız kazanmıştır.

Avrupalı müttefikler arasında 1950'li yıllardan beri nükleer silah sahibi olan iki ülkenin (İngiltere, 1952; Fransa, 1960) bulunması II. Dünya Savaşı ertesinde ortaya çıkan stratejik denge ile caydırıcılıkta hiç şüphesiz dikkate alınan bir tablo ortaya çıkarmıştır. Bunlardan İngiltere, denizaltılardan atılan nükleer füzelere dayalı nükleer caydırıcılığını İttifaka katkı olarak sunmuş; Fransa ise 1967 yılında NATO'nun entegre askeri yapısından çekilmesini takiben İttifaktan bağımsız bir nükleer caydırıcılık doktrini benimsemiş, öte yandan kendisinin belirleyeceği parametrelerde NATO'nun nükleer caydırıcılığına katkı sağlayabileceğini açıklamıştır.

Nükleer silahların caydırıcılığın ayrılmaz bir unsuru haline gelmesi İttifak bünyesinde konvansiyonel savunma planlamasının yanısıra nükleer planlamanın da ele alınmasını gerekli kılmış, bu bağlamda NATO bünyesinde 1966 yılın-

da Nükleer Planlama Grubu ihdas olunmuştur. Bu Gruba, Fransa hariç bütün müttefik ülkeler katılmaktadırlar. Grupta, nükleer silah sahibi olan ABD ile İngiltere'nin tabiatıyla özel bir ağırlığı bulunmaktadır. Topraklarında ABD'ye ait nükleer silahlar bulunan müttefik ülkeler grubunun da kendine özgü bir ağırlığı mevcuttur ve bu ağırlık gözetilmektedir. Diğer müttefik ülkeler ise Grup içindeki istişarelerde yer almakta ve katkılarını yapılan istişareler marifetiyle sunmaktadırlar. Soğuk Savaş yıllarında İttifak bünyesinde sözkonusu Grup ile bunun bağlı olduğu daha üst hiyerarşideki organlar nükleer caydırıcılığa dair çalışmalarda bulunmuşlar, bunların sonuçlarını her yıl düzenli olarak yapılan Savunma Bakanlarına sunup, onaylarını almışlardır.

Soğuk Savaş boyunca gerçekleştirilen tatbikatlarda nükleer boyut da yer almış, hatta sadece nükleer alana özgü tatbikatlar da icra edilmiştir. Elbette bu tür tatbikatlar özellikle Avrupa kamuoylarında birtakım tepkileri beraberinde getirmiş, dolayısıyla İttifakı nükleer alandaki faaliyetlerin kamuoyu boyutunda daha dikkatli olmaya yöneltmiştir. Benzeri özen bugün de devam ettirilmektedir.

Soğuk Savaşta NATO konvansiyonel daimi savunma planları geliştirirken, nükleer alanı da kapsayan savunma planları da benimsemiştir. Bu çerçevede olası bir Varşova Paktı saldırısı karşısında çeşitli hatlara dayalı kademeli savunmanın dayanılmaz ölçülerde çökmesi veya hasım gücün nükleer silah kullanması halinde devreye sokulmak üzere nükleer güçlerin kullanımına dair plan da hazır tutulmuş ve günün şartlarına göre uyarlanmıştır.

Soğuk savaşta hem konvansiyonel hem nükleer daimi savunma planları bir saldırı halinde her bir aşamada müttefik ülkeler tarafından "otomatikman" yerine getirilecek ilke ve esasları içermiştir. Bu doktrin savunma camiasında "otomatik/dokunmatik düğme sistemi" (push-button) olarak tanımlanmıştır. Hal böyle olmakla birlikte nükleer düğmeye basılması ancak NATO Konseyinde yapılacak istişareler sonucu alınabilecek kararlara bağlıdır.

Nükleer silahların kullanılmasını gerektirecek bir durum karşısında İttifak içinde görüş birliğine varılsa bile bu yöndeki bir kararın uygulanmasına dair ABD liderliğinin de kullanıma dair nihai bir karar alması gerekecektir. Kısacası burada iki kuşaklı bir karar süreci sözkonusu olup, NATO'nun bu alanda tam bir özerkliği bulunmamaktadır. Bu temel yapı bugün de halen geçerlidir.

Soğuk Savaşın bittiği 1990'lı yıllara gelindiğinde ve ABD ile

SB arasında START Antlaşmasının sonuçlanmasına paralel olarak NATO, nükleer doktrin ve planlarını yeni şartlara uyarlamaya başlamıştır. İki güç arasında nükleer silahlarda önemli ölçüde indirime gidilmesini müteakip, doktrinde “uyarlanmış nükleer planlama” adı altında nükleer silah kullanma eşiğini daha da yukarı çekmeye matuf yeni bir anlayış geliştirme gereği ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda nükleer silahlardan, sadece bir nükleer saldırı karşısında mı, yoksa müttefik ülkelere yönelik herhangi bir kitle imha silahı kullanılması halinde de mi yararlanılacağı hususunda kavramsal yönde çalışmalar yapılmıştır.

Soğuk Savaş yıllarında karada, denizde ve havada konuşlu birçok askeri araç vasıtasıyla kullanılacak taktik nükleer silahlar yerine Soğuk Savaş ertesinde ‘alt-stratejik nükleer silah’ olarak tanımlanan, gerektiğinde müttefik ülkelerin envanterinde bulunan Çifte Kabiliyetli Uçaklar (DCA) tarafından atılacak nükleer başlıklı bombalara dayalı caydırıcılık modeline geçilmiştir.

Soğuk Savaş boyunca olsun, sonrasında olsun ‘özel silah’ niteliğindeki nükleer silahların her bir koşulda zarar görmemesi, kullanılabilir durumda kalması ile istenmeyen şahıs veya grupların eline geçmemesi ana kurallardan biri olagelmıştır. Nükleer caydırıcılığı idame ettirmek için nükleer silahların konuşlu buldukları yerlerden DCA uçakları vasıtasıyla gerekli hallerde başka mahallere intikal ettirilmeleri konseptine, kısacası seyyalliğe Soğuk Savaş sonrası dönemde daha fazla ağırlık verilmiştir. Dolayısıyla, Avrupalı müttefik ülkelerde bulunan ABD’ye ait nükleer silahların ya aynı ülke içinde, ya da başka bir müttefik ülkede önceden belirlenen intikal meydanlarına nakli nükleer caydırıcılığın ana kurallarından biri olmuştur. Bu suretle yeni stratejik ortamda nükleer yükü paylaşmada topraklarında ABD nükleer silahları konuşlu olmayan müttefiklerin de katkı sağlamalarına olanak verecek bir manivela kazanılmıştır.

Öte yandan, Soğuk Savaşın bitmesiyle birlikte nükleer silahlar ve caydırıcılık özellikle NATO bünyesinde arka plana düşmüş, geçmişe kıyasla önemini ve görünürlüğünü tedricen kaybetmiş, nükleer tatbikatlar yerine nükleer meselelerin ele alındığı seminer veya çalıştay tarzı faaliyetler ön plana geçmiştir. Soğuk Savaş döneminde en aktif ve harekate hazır tutulan nükleer güçlerin hazırlık durumunda da geçmişe kıyasla gevşeme ortaya çıkmış, nükleer silahlara başvurulmasını gerektirecek en kötü hal senaryolarına karşı geliştirilmiş NATO alarm sistemindeki tedbirlerin sayısında dramatik azaltmaya gidilmiş, dolayısıyla ABD-SB (bilahare Rusya Federasyonu-RF) arasında başlayan ve nükleer alanda karşı-

lıklı güveni geliştiren ortam NATO’da da olumlu yankı bulmuştur. Bu yeni dönem, İttifak içindeki ‘nükleer kültürü’ de aşındırmıştır.

RF’nin 2014 yılında Kırım’ı işgal ve ilhakıyla başlayan süreçte bu ülkenin nükleer tehdit de içeren tutum ve uygulamaları bir yandan ABD-RF ilişkilerini neredeyse yirmi yıldır görülmeyen ölçüde germiş, nükleer silahlar ve caydırıcılığın hem sözkonusu ikili ilişkilerde hem İttifak bünyesinde yeniden gündeme alınmasına yol açmıştır. Dolayısıyla, kolektif savunmanın nükleer boyutu da tekrar ön plana çıkmıştır. Aslında nükleer caydırıcılık, nükleer silahlarda köklü indirimlere gidildiği dönemlerde dahi askeri konsept ve doktrinlerde yer almaya devam etmiş, bunun sadece içerik ve niteliğinde uyarlamalar yapılmıştır. Bu duruma ayak uyduran NATO’nun benimsediği bütün Stratejik Konseptlerde, nükleer silahlar tümüyle dünya yüzünden kalkmadıkça İttifakın hem konvansiyonel hem nükleer bir İttifak olarak kalacağı net ifadelerle açıklanmıştır. Dolayısıyla, her hal ve karda son başvuru çaresi olarak görülse de ve kullanılmaları çok düşük bir ihtimal olsa da NATO’nun aynı zamanda nükleer bir İttifak olarak kalacağı bilinmekte ve bu husus Türkiye dahil müttefiklerce kabul edilmektedir.

Nükleer caydırıcılıkta meselenin ana odağı nükleer eşiğinin nerede olduğunda düğümlenmektedir. Esasen eşiğinin sınırındaki belirsizlik de caydırıcılığa katkı sağlamak özelliğine sahiptir. Nükleer silah sahibi olup, rasyonel davranacağı varsayılan ülkelerin, nükleer silaha başvurma eşiğini yüksekte tutacakları optimal noktayı hesaplamak çok kolay değildir. Nitekim, Soğuk Savaşın doruklarında bu eşiğinin yükseklerde olduğu varsayımını esas alan askeri değerlendirmelerin pek de isabetli olmadığı iki Almanya’nın birleşmesinden sonra Doğu Almanya arşivlerinde bulunan belgelerden anlaşılmıştır. O dönemde SB’nin, hesaplanandan daha önce nükleer silah kullanmayı amaçladığı ele geçirilen belgelerde görülmüştür. Bu durum, nükleer silah sahibi veya kendi topraklarında nükleer silah bulduran ülkelerin ne denli saldırıya açık hale geldiğini teyid eden somut bir bulgudur.

Topraklarında ABD’ye ait nükleer silah bulduran müttefik ülkeler, bu silahların bakım-idamesi ile korunmalarının son derece maliyetli olduğunu İttifakın kuruluşundan bu yana yakından ve doğrudan bilen ülkeler konumundadır. Bu bağlamda, uluslararası antlaşmalarla üstlenilen taahhütlerin hifafına nükleer silah sahibi olma niyeti taşıyan herhangi bir ülkenin sadece nükleer silah geliştirip, üretmesinden değil, bunların bakım-idame ve güvenlikleri açısından da bitmez tükenmez maliyetlere katlanmaları kaçınılmaz bir sonuçtur.

Buna ilaveten ve bunun ötesinde uluslararası planda karşı karşıya kalınacak sınamaların ve nükleer silah sahibi olmanın ülkeyi karşı karşıya bırakacağı ciddi ölçekli yeni tehditlerin

ekonomik ve sosyal maliyeti daha da yükseltecek gelişmelere meydan vereceğine kesin gözle bakılmalıdır.

IV. NÜKLEER SİLAHLAR BAĞLAMINDA TÜRKİYE'NİN KONUMU VE TERCİHLERİ

Nükleer silah üretimi bağlamında Türkiye'yi Mısır, Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan gibi "olağan şüpheliler" kategorisine koyan iddialar incelendiğinde şu beş ana konunun ön plana çıktığı görülmektedir:

1. 2003 yılında patlak veren İran'ın nükleer dosyasına dayalı krizin uluslararası gündemi halen yoğun şekilde meşgul ettiği bir ortamda, nükleer yayılmayı önlemede temel köşetaşlarından biri olan Nükleer Yayılmanın Önlenmesi Antlaşması (NPT)'nin 1969 yılından bu yana tarafı olan Türkiye'nin haklı ve meşru gerekçelerle benimsediği tutum dış çevrelerce farklı yorumlanmış, Türkiye'nin İran'ın izlediği yolu takip ederek nükleer silah sahibi olmak hedefini güttüğü iddiaları gündeme getirilmiştir.

İran bağlantılı krizin yoğunlaştığı dönemde özellikle Alman basınında ve kimi savunmayla ilgili çevrelerde Türkiye'nin gizli bir nükleer silah üretme gündemi bulunduğu iddiası öne sürülmüş, hatta 2010 yılından itibaren Almanya istihbarat teşkilatı başta olmak üzere diğer bazı istihbarat teşkilatlarının bu konuyu özel bir mercek altına aldığı ve yakından izlediği uluslararası basına da yansımıştır. 2010 yılını takip eden dönemde ortaya atılan iddialar karşısında Uluslararası Atom Enerjisi Ajansının (IAEA) 2000'li yılların başında başlayıp on yıl süren araştırmada vardığı sonuçları esas alan kimi savunma uzmanları ise, 1957 yılından beri IAEA üyesi olan, NPT'yi imzalamış ve onaylamış bulunan, IAEA tarafından hazırlanan nükleer enerjiye dair 2001 yılına ait Ek Protokol ve yine IAEA bünyesinde hazırlanmış Kapsamlı Güvence Denetimi Anlaşması ile 2009 yılında müzakereye açılan, BM bünyesinde önerilen, ancak Pakistan'ın blokajı altındaki Çekirdeği Bölünebilir Maddelerin Yasaklanması Antlaşmasının aktif müzakerecileri arasında yer alan Türkiye'nin nükleer silah üretme gibi bir proje peşinde olmadığını açıkça ortaya koymuşlardır. 2012 yılından itibaren IAEA'nın her yıl düzenli olarak yaptığı araştırmalar, bugün itibarıyla de Türkiye'nin nükleer silah geliştirdiğine dair nesnel bir tespit veya bulguya yer vermemektedir.

2. Türkiye'nin 2011 yılında Akkuyu, 2013 yılında ise Sinop nükleer santralleriyle ilgili anlaşmaları imzalaması ertesinde Türkiye'nin nükleer silah üretmesi meselesiyle ilgili iddialar tekrar piyasaya sürülmüştür. Bu iddiaların arka planında sözkonusu iki santralle ilgili olarak yapılan müzakerelerde Türkiye'nin izlediği tutum, nükleer silah üretmeye dair gizli ve dolambaçlı bir hedef güttüğü spekülasyonuna dayandırılmıştır. Birçok kaynak, sözü edilen müzakerelerde Türkiye'nin uranyum zenginleştirme ve kullanılmış uranyumu yeniden işleme teknolojisinin peşinde olduğu iddiasında bulunmuştur. Hatta, diğer müzakereci tarafa az zenginleştirilmiş uranyumu Türkiye'nin tedarik edebileceğinin teklif edildiği haberlere konu olmuştur. Bu çerçevede, nükleer santral projelerinin hayata geçirilmesi sürecinde Türkiye'nin, ABD'nin ortaya attığı "kara kutu" ve "anahtar teslim" önerilerine karşı direnç göstermiş olması da yeni spekülasyonlara yol açmıştır. ABD teklifleri, nükleer enerjiye sahip olmak isteyen ülkelere uranyum zenginleştirmeye erişim ve nükleer atığı yeniden işleme yolunu kapatmaya matuftur. Türkiye ise bu yaklaşıma karşı NPT rejimi ve denetimleri altında barışçı nükleer enerjiye sahip olmak isteyen ülkelere uranyum zenginleştirme ve atık durumdaki nükleer yakıt çubuklarını yeniden işlemeye yönelik tekniklere erişimin kısıtlanamayacağını savunmuştur.

Sonuçta varılan nokta itibarıyla IAEA denetimlerine açık olan ve nükleer yayılma karşıtı hemen hemen tüm düzenlemelerde yer alan Türkiye'nin zenginleştirilmiş uranyum tedariki ile atık uranyumun işlenmesine ilişkin olarak IAEA'nın yerleşik kurallarına göre hareket edeceği anlaşılmıştır.

3. 2011 yılında Akkuyu, 2013 yılında ise Sinop nükleer santralleri projelerinde varılan anlaşmalarla neredeyse eşzamanlı olarak başlatılan uzun menzilli hava ve füze savunması projesi de Türkiye'nin belli bir vadede nükleer enerji projelerine bağlı olarak nükleer silah edinme arayışı içinde olduğu yönündeki spekülasyonları teşvik etmiştir. Ortaya atılan iddialarda, özellikle nükleer santrallerde

kullanılan ve atık hale gelen nükleer yakıt çubuklarından elde edilecek plütonyumdan Türkiye'nin silah elde etmek üzere yararlanacağı, bu silahların karadan fırlatılmaları için ise füze savunma sisteminin kullanılacağı iddiası tedavüle sokulmuştur. Buna ek olarak Türkiye'nin uzun menzile füze gönderecek fırlatma teknolojisi (booster technology) peşinde olduğu, bu sayede üreteceği rampalarla bir yandan geliştireceği nükleer yetenekli füzeleri, diğer yandan uzaya uydu gönderme teknolojisini elde edeceği öne sürülmüştür. Bu iddia sahipleri örneğin Türkiye'nin hukuken bağlayıcılığı bulunan NPT rejimi çerçevesinde sıkı yükümlülükler üstlenmiş bulunduğu ve, gönüllülük esasına dayalı da olsalar, 1997 yılında taraf olduğu Füze Teknolojisi Kontrol Rejimi ile 2000 Mayıs'ında katıldığı Nükleer Tedarikçiler Grubu (NSG) üyeliğinden söz etmemişler, UAEA'nin Türkiye'de düzenli aralıklarla icra ettiği denetimlerin sonuçlarını da görmemezlikten gelmişlerdir.

4. Sözkonusu spekülasyonların hız kazanmasında elbette o yıllarda üst düzeyde yapılan beyanlar ile bunlara bağlı olarak medyanın belli kesimlerince desteklenen nükleer silahlara dair yazı ve görüşler de rol oynamıştır. Bu kesim, "Batının ve Haçlıların saldırıları karşısında nükleer silah edinelim" yönünde tezler ortaya atmış, hatta gerekirse Pakistan ve Katar'la işbirliği halinde sözkonusu silahların tedarikinden söz edebilmiştir. Bu alanda hiçbir uzmanlıkları bulunmayan bazı yorumcular nükleer silah tedarik etmeyi sıradan bir tasarruf olarak sunmakta beis görmemişlerdir. Nükleer silah teknolojisi elde edilmesine sanki sadece Batı karşıymış, Doğu ülkelerinin bu konuda hiç çekincesi yokmuş gibi davranmayı tercih etmişlerdir.

IV. SONUÇ

Türkiye nükleer enerjile 1957 yılında UAEA'ya katılmak suretiyle ve Küçükçekmece Nükleer Araştırma ve Eğitim Merkezi'nin 1962 yılında faaliyete geçmesiyle tanışmıştır. Nükleer silahlarla ilgili birikimini ise NATO bünyesinde yürütülen nükleer planlama ve caydırıcılık faaliyetleri sonucunda sağlamıştır.

Türkiye'nin o yıllardan bu yana değişmez tezi, nükleer silahların kontrolü, sınırlandırılması ve nihai hedef olarak ortadan kaldırılmasıdır. Bu ana hedef doğrultusunda Türkiye, nükleer silahlardan arındırılmış bölgesel düzenlemeler üzerine inşa edilecek küresel bir düzenleme arayışının aktif destekleyicisi olagelmıştır. Bu bağlamda, İsrail üzerindeki baskıyı sürdür-

Keza bu açıklamaları ile başından bu yana kitle imha silahları üretilmesine karşı çıkan, bu silahların yayılmasının engellenmesine dönük tüm hukuki ve diğer düzenlemelerin içinde yer alan Türkiye'nin karşısına çıkarılacak sınamaları umursamayan bir tavır sergilemişlerdir. Barışçı nükleer enerjiye erişimde kısıtlama olmaması gerektiğini ısrarla ve tutarlı olarak yıllardır savunan Türkiye'nin nükleer silah üretmeye yönelmesi halinde zaten içinde birçok hassasiyet barındıran bölgede ortaya çıkacağı kesin olan yeni çekişme ve zorlu ihtilatların, başta silahlanma yarışı olmak üzere, Türkiye'ye çıkaracağı ağır faturayı kime ödeceklerini nedense açıklamaktan kaçınmışlardır.

5. Nükleer silah üretme gayesini gütmeye kimi çevrelerin Türkiye'yi "hedef tahtasına" oturtmalarının arkasında 1980'li yıllardan itibaren nükleer konularda Pakistan'la başlatılan işbirliğinin de payı bulunmaktadır. Bir iddia, sözkonusu işbirliği kapsamında A.Q. Khan şebekesinin rol oynadığıdır. Bu iddia sahiplerine göre nükleer silah teknolojisinde yararlanmaya müsait çift kullanımlı malzemelerin tedarikinde Türkiye Pakistan'a yardımcı olmuş, bunun karşılığında ise Pakistan'dan nükleer silah üretme tekniği hususunda destek almıştır. Bu ve benzeri iddiaların uluslararası basında ve çeşitli istihbarat çevrelerinde makes bulması üzerine UAEA Türkiye'de çok uzun süreli bir denetim yapmış ve sözkonusu iddiayı doğrulayacak bir bulguya ulaşmamıştır. UAEA denetimine paralel olarak Türkiye ile Pakistan arasında cereyan ettiği öne sürülen çift kullanımlı malzeme ticaretinin 2000 yılında son bulduğu anlaşılmaktadır. UAEA dışında çeşitli istihbarat örgütlerinin yürüttüğü çalışmalarda da benzer bir sonuç varıldığı açık kaynaklara yansımıştır.

mek amacıyla özellikle Ortadoğu'nun kitlesel imha silahlarından arındırılması projesine yeniden ivme kazandırmaya dönük temas ve girişimlere behemehal başlanmasında yarar vardır. Diğer yandan, nükleer silahlardan kaynaklı tehdit devam ettiği sürece NATO bünyesindeki faaliyetlerin de içinde yer alması, 53 yıldır Nükleer Planlama Grubu toplantılarına ve bu Grup içinde alınan kararlara katılmış, mevcut stratejik dengiyi istikrarsız kılabilecek tehditlere karşı adil nükleer yük paylaşımı ilkesinin savunucusu olmuş, bu alanda da üstüne düşeni yapagelmış, İttifak bünyesindeki yükümlülüklerine bugüne kadar uyagelmış, İttifakın aynı zamanda nükleer bir İttifak olmasına itirazda bulunmamış ve NATO'nun sağladığı nükleer şemsiyeden nükleer silah sahibi olmayan

diğer müttefik ülkeler gibi yararlanmıştır. Diğer yandan, kendisi nükleer silah sahibi olmasa da 1962 Küba Krizi sırasında ABD ile Sovyetler Birliği arasındaki nükleer krizde bu iki ülke arasındaki pazarlığın kapsamında yer aldığını da unutmamıştır. Bu bağlamda, nükleer silahlar bağlamında benzeri pazarlıklarda Türkiye dışındaki diğer Avrupalı müttefik ülkelerin de zaman zaman nasiplerini aldıkları bilinmektedir. Bu tespit, ne sözkonusu pazarlıkları ne de uluslararası antlaşma ve düzenlemeler tahtında üstlenilen yükümlülükler hilafına nükleer silah sahibi olmayı meşru ve haklı kılar.

Kimi analistler, Türkiye'yi nükleer silah sahibi olmaya itecek etkenler arasında ABD ile olan ilişkilerin geri döndürülemez bir kırılma noktasına gelmesinin ve NATO içinde yalnızlaştırılmasının etken olacağını öne sürmüşlerdir. Bu tez, diğer bazı araştırmaların yanında, örneğin 2008 Şubat'ında ABD Senatosuna sunulan bir raporda da yer almaktadır. Sözkonusu tezde haklı bulunabilecek yönler olduğu söylenebilir; ancak buna dayanak oluşturan varsayımların gerçekçiliği, uluslararası güvenlik ortamının bugün geldiği aşama ve bundan da daha önemlisi Türkiye'nin kitle imha silahlarına karşı duran müktesebatı ve devlet birikimi itibarıyla sorgulanmaya açıktır. Öte yandan, bu sorgulama bizatihi Türk yetkililer tarafından yapılırsa önümüze farklı ve Türkiye'yi birçok alanda çok zora sokacak bir tablonun çıkması kaçınılmaz olur.

Nükleer caydırıcılığı sadece "başka güçleri korkutmak ve hizada kalmalarını sağlamakla" bir tutanların bugünkü güvenlik ortamının incelikleri ve mevcut dengeleri karşısında hesap hatası içinde olduklarını görmek gerekir. Konvansiyonel olsun, nükleer olsun caydırıcılıkta temel önermelerin başında, olası bir saldırı yaptığı takdirde muhasım gücün zihninde verilecek mukabelenin çap, kapsam ve niteliği hususunda belirsizlik ve zihin karmaşası yaratmak gelir. Muhasım gücün yaptığı hesaplarda karşı cephedeki ülkenin, nükleer silah sahibi olsun veya olmasın, bir ittifak içinde bulunup bulunmadığı da önemli rol oynar. Bu durum, muhasım gücü güttüğü hedefler bakımından bir kez daha düşünmeye sevkeder.

Her ne kadar savunma camiası mensuplarınca ayrı kategorilerde mütalaa olunsalar da, müteakmil bir füze savunmasına sahip bulunmak da nükleer caydırıcılığın pekiştirilmesinde önemli bir rol oynama özelliğine sahiptir. Nükleer başlık veya başka bir kitle imha silahı taşıyan kısa-orta-uzun menzildeki olası füze saldırılarına karşı katmanlı savunmaya dayanan etkin bir füze savunma mimarisi geliştirmeye her hal ve karda öncelik verilmelidir. Elbette bu mimariye başkalarına bağlı olmayacak yönde hayat verilmesi, dolayısıyla ulusal üretime dayalı teknoloji geliştirmeye dönük projelerin benimsenerek uygulanmaları esas alınmalıdır.

Caydırıcılığın diğer bir özelliği ise sadece söyleme dayalı olmamasıdır. Söylemi destekleyen askeri yapı ve sistemler mevcut değilse sadece boş söylem vasıtasıyla caydırıcılık sağlamak mümkün değildir. Dolayısıyla, nükleer silah yapılmasına imkan veren birikim, tecrübe ve hepsinden önemlisi teknoloji elinizde olmadıkça bu konunun gündeme getirilmesi motorunu üretmeden uçak uçurmaya benzer ve gerçekleri nesnel veriler temelinde bilen ve izleyenlerce ciddiye alınması mümkün olmaz. Bu yöndeki söylem, ülkeye karşı olan dış güçlerin eline istismar edebilecekleri yeni kozlar verilmesine, nükleer alanda bağlı olunan uluslararası denetimlerin sıkılaştırılmasının yanısıra nükleer alanın dışındaki çok sayıda sanayii dalında Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu, ihracı kontrole tabi, yüksek teknoloji gerektiren ara malların tedarik edilmesinde de zorluklarla karşılaşılmasına yol açar. Dolayısıyla, nükleer silahlarla ilgili söylemi, bunun altının dolu olmadığını bile bile, gelişigüzel vesilelerle kullanmaktan kaçınmak daha akılcı bir yol oluşturur. Three Mile Island, Çernobil ve Fukuşima nükleer santrallerinde meydana gelen kazalar belleklerdeki yerini korumaktaysa da nükleer alandaki önceliğin, son derece gelişmiş teknolojilerle güvenliği koruma altına alınmış barışçıl nükleer enerji arayışlarına ve projelerine verilmesi, dolayısıyla nükleer yeteneğin barışçı kullanımına dair müktesebat ile girişimlerin ilerletilmesine odaklanılması en uygun ve akılcı tercihi oluşturacaktır.

Dış Politika & Güvenlik 2019/14

Ekim 2019

NÜKLEER SİYASA, CAYDIRICILIK, TÜRKİYE'NİN KONUM VE TERCİHLERİ

Fatih Ceylan | Emekli Büyükelçi, Eski NATO Daimi Temsilcisi